

İKTİSADÎ BİRLİKLERİN SİYASÎ VE MALÎ ŞARTLARI (1)

Konferansı veren: *Henry Laufenburger*
Paris Hukuk Fakültesi Maliye Profesörü
Tercüme eden: *Bedî Necmettin Feyzioğlu*
Ankara Hukuk Fakültesi Maliye Asistanı

Avrupa Birliği, günün konusudur. Nazarî bakımdan medeniyetiminin kurtarılması için, bu birliğin lüzum ve faydasına kimse itiraz etmemektedir. Beynelmîlel zaviyeden bakıldığında, Marshall yardımının tasarlandığı üzere 1952 vadesine kadar devam eylemesi, ihtiyar Avrupa'nın siyasî müesseselerinin ve iktisadî mekanizmasının rasyonelleştirilmesine tâbi bulunmaktadır. Nihayet son ayların tecrübesi, yeni bir harp tehdidinin mihrakı olan Alman meselesinin de, ancak Avrupanın umumî çevresi içinde hallolunabileceğini aşikâr kılmaktadır. Dikkat nazarını çeken, Amerikan ve Rus bloklarına nazaran, Avrupa ekonomisinin kifayetsiz bulunmasıdır: evvelâ nüfus fena inkisam etmiştir; bazı memleketlerde nüfus fazlalığı, diğerlerinde nüfus yetersizliği vardır; gıda maddelerinin ve iptidâî maddelerin tevezzuu kusurludur; dış ticaret tamamen dezorganize olmuştur ve bu ticaretin cereyanları ihtiyaçlara değil, fakat otarşik temayüllere, nakdî intizamsızlıklara ve tediye güçlüklerine tâbi bulunmaktadır.

Avrupa birliğinin lüzumu hakkındaki ideolojik oybirliği tatbikatta ki imkânsızlıkla tezat teşkil etmektedir. Şimal memleketlerinde (Bénelux, İskandinavya Memleketleri Birliği gibi) teşebbüs edilen mıntakavî anlaşmalar dahi gelişî güzel ittihatlar olmak safhasını aşamamışlardır. Müstakbel Avrupa'nın, haklı olarak, dayanaklarından birisi adedilen İngiltere, infirat siyaseti ile İmparatorluğa dahil memleketlere tercihli muamele yapmak formülü arasında tereddüt etmektedir. Mesele, basit bir gümrük mâniaları indirilmesi veya beynelmîlel müstahsil kartellerinin yeniden doğmasıyla halledilemeyecektir. Bu hususta Avrupa camiasının üyeleri olan Devletlerin iktisadî durumlarının düzenlenmesinin önemi olduğu kadar, mahallî anlaşmalar üzerine tesis edilecek umumî birliğin gerçekleşmesi de, esas itibariyle, bir taraftan siyasî iklim, diğer taraftan da paranın, maliyenin ve vergilerin yeniden intizama sokulmasına tâbi bulunmaktadır.

(1) Bu konferans 21/10/1948 tarihinde Ankara Hukuk Fakültesinde verilmiştir.

I — *Meselenin siyasi veçhesi:*

Parçalanmış olmaları, Avrupa Devletlerinin durumunu, Amerikan ve Rus blokları arasında tutanamaz hale koymaktadır. Alman arazisi üzerindeki nüfuz mıntakalarının muvakkaten genişlemesine rağmen, Garbin iki büyük Devleti, İngiltere ve Fransa, ne bir taraftan iBrleşik Devletlerle, ne de diğer taraftan Sovyetler Birliğiyle müsavi bir zemin üzerinde münakaşa etmeyi iddia edemeyeceklerdir. Acaba, beynelmilel siyasetin devleri arasındaki ticarî görüşmeler sırasında, küçük Devletlerin ağırlığı ne olabilecektir? Ancak, siyasi bir teşkilatlanma, Avrupa'yı, üçüncü bir partener olmak seviyesine yükseltebildiği takdirdedir ki, Dünya muvazenesi yeniden teessüs edebilecektir. Siyasi birlik, iktisadi birlikten sonra gelmemeli ve fakat ona tekaddüm etmelidir.

İktisadi Liberalizm, siyasi bir müdahaleden vazgeçebilmiştir. Malların, insanların ve hizmetlerin Avrupa topluluğuna dahil bir memlekette diğerine tedavülü arz ve talep (verimlilik) kanunu gereğince vukubulmuştur. Avrupa fiyatı, hattâ dünya fiyatı mefhumlarını ancak 19 zuncu asırda idrak etmek mümkün olmuştur; zira mübadeleler, ihtiyaçların cazibesini tâkip etmişler ve tediyeler de, dahilde olduğu kadar hariçte de altına tahvili kabil istikrarlı bir para üzerinden serbestçe ifa olunmuşlardır.

Bugün, artık fiyatların teşekkülü kanununu tesis eden ihtiyaç değil, fakat Devlettir. Arz ve talep kanunu, siyasi maksatlarla dikte edilmiş kanunların gölgesinde kalmıştır. İdareli ekonomi müstahsiller birliklerinin elinden, hükümetlerin eline kaymıştır; ve buradan da İşçi Sendikaları lehine el değiştirmek tehlikesini göstermektedir. Kaldı ki, hangi şekil altında olursa olsun, müdahaleci mütevasıl kaplar mekanizmasını, yani ekonomik nizamı bozar. Aynı iktisadi lisanı konuşmayı bırakmış bulunan memleketler arasında bir iktisadi birlik nasıl tasarlanabilir?

Millî karteller, rekabet serbestisi yerine, mevcudiyeti muhafaza hakkı hususundaki nihaf prensibi ikame ettiklerinden dolayı, malların beynelmilel tedavülünü daha önceden kösteklemiş bulunuyorlardı. Modern Devletler gümrük mâniaları yerine ancak kendi müsaadeleri üzerine aşılması mümkün olan duvarları ikame etmişlerdir. Avrupa Devletlerinin gidişini karakterize eden plâncılık ve ıslahatçılık, kısmî veya umumî iktisadi birlikler mefhumu ile ve evleviyetle bu birliklerin tahakkuk etmesiyle, kabili telif değildir.

Plâncılık, harp sırasında beliren otarşik temayüllerden asla kurtulamamıştır. İnsan unsuru bakımından sendikalar, millî iş gücünün hi-

mayesini Hükümetlere empoze etmektedirler. Eğer sendika teşekkülleri, ücretlerin seviyesinin düşebileceği mülâhazası ile işçi akınına mâni olmağa devam ederlerse, Fransa'daki gibi, yabancı kolların yardımı olmaksızın kalkınma faaliyetinin devam ve ikmal ettirilmesi mümkün bulunmayan hallerde dahi, hariçten memlekete işçi muhacereti imkân-sızlaşmaktadır. Böylece, Fransa'daki el emeği kıtlığının yanı başında İtalya'daki işsizlik devam etmektedir. Maddî unsur bakımından, Avrupa Federasyonu ile ilgili Devletlerin iktisadî siyasetleri, karşılıklı olarak birbirleriyle kabili telif bulunmamaktadır. İktisaden muhtelit olan bütün memleketler (yani hem ziraat, hem sanayi ile meşgul memleketler) ziraati, harp sonunun uzayan kıtlığı yerine, istihsal fazlasının geçebileceği bir noktaya kadar inkişaf ettirmektedirler. Sanayi bölümünde, millî istihsallerin maliyet fiyatı yabancılar tarafından arzedilen mümasil istihsallerin maliyet fiyatını hissedilir derecede aşsa dahi, hiçbir Devlet elindeki kilittâşı mesabesindeki sanayii feda etmek istememektedir. Böylece, meselâ: Fransa, traktörlerini ve ziraat makinalarını, İtalya'nın bu âletleri daha fazla miktarda ve daha ucuz fiyatla verebilecek olmasına rağmen, bizzat istihsal eylemeğe hırsıyla çalışmaktadır. Büyük Britanya, ihracatını kuvvetlendirmek ve tediye muvazenesini yeniden tesis edebilmek gayesiyle istihlâki kısma hususunda bütün gayretini sarfetmektedir. Fransa ise, bilâkis istihlâk maddelerinin aşırı ithalâtından dolayı ağır yük altında bulunan tediye muvazenesinin rağmına dahi olsa, kendi hayat seviyesini idameyi araştırmaktadır.

Biribirinden farklı ve aşırı bir plâncılık içinde bulunan Devletlerin gümrük mânialarını yıkmaya karar vermeleri tasavvur edilse bile, bu mâniaların yerine çok geçmeden bütün ithalât üzerine kontenjanlar konulması gibi, pek daha beter tahditler geçecektir. Bu bakımdan, İngiltere'yi, İmparatorluğundan kendisine kalan parçalara bağlayan mürecâh rejim, bütün diğer engeller bertaraf edilse dahi, onun iktisaden mütehit bir Avrupa'ya katılması için bir mânia teşkil ettiğini zikretmek kâfidir.

Bütün bu sebepler dolayısıyla, münferit idareli ekonomiden kurtulmak için takip edilecek yol, XIX ncu asırda liberalizmin hareket noktası olarak tuttuğu yolun tamamen aksidir. İktisadî birlik safhasından geçerek siyasî ittihada vâsıl olabilmek için, işe, gümrük birliği ile başlamak lâzım değildir. Tamamen aksine, neticede gümrük tahditlerinin kaldırılmasına müncer olacak iktisadî birliği gerçekleştirmek için, Devletlerin üstünde bir siyasî kuvvete ihtiyaç vardır. Üstün bir siyasî kuvvet" tâbirini bilhassa kullanıyoruz. Zira nizamlaşmayı ve rasyonelleş-

meyi empoze etmek, istihsal vasıtalarını müşterek hale koymak ve demode ve tesirsiz istihsal faktörlerini de genişletilmiş kadro içinde imha etmek için, Devletler arasında aktedilmiş basit anlaşmalar kâfi gelmiyecektir.

İşte bu sebeptir ki, bir Avrupa Federalizmi ancak bugün için muazzam gibi gözüken bir fedakârlık pahasına tasarlanabilmektedir: Bu fedakârlık bir memleketten diğerine değişen plâncılıktan ve idareli Ekonomiden vazgeçilmesidir. Avrupa Birliği ise, Liberalizmin tekrar ihyasından vazgeçemeyecektir. Bundan başka, Avrupa Birliği, bünye ıslahatçılığı ile de kabili telif değildir. Ana sanayi ve bankaların ekseri memleketlerde millileştirilmesi sermayelerin milletlerarası tedavülünü inkıtaa uğratmak neticesini hâsıl ettiler. Bu eşebbüslerin, bahusus kömüre, ağır sanayie ve elektriğe müteallik olanlarının finansmanı, vaktiyle geniş mikyasta ecnebi sermayelerine bağlı bulunmakta idi. Bugün ise millileştirilen müesseselerin malî ihtiyaçlarını Devlet karşılamaktadır; fakat bunun için asla rantabiliteyi nazarı itibara almamakta ve icabında para enflasyonu çaresine dahi başvurmaktadır. Devlet, yeni bir ecnebi yardım istiyecek olsa dahi, ona sermaye verilmesi reddedilecektir; bu red, yalnız vaktiyle hususî olan teşebbüslere verilen kredinin az veya çok tehlikede bulunan âmme kredisinin akibetine bağlanmasından değil, fakat aynı zamanda eski sermaye mukrizlerinin, yeter bir mukabil değer verilmeden istimvale kurban gitmiş olmalarından ileri gelecektir.

Millileştirmelerin teşkil ettiği misal, iktisadî birliklerin tahakkukuna mâni olan umumî malî engellerin hususî bir veçhesini ortaya koymaktadır.

II. Meselenin nakdî ve malî veçhesi:

Liberalizm devrinde,, altın, Avrupa'nın ve dünyanın muhtelif iktisadî camiaları arasında bir irtibat vasıtası idi; ve hudutları kolayca aşıyordu; bu itibarla iktisadî birliklerin teşkili o sırada daha az müstaceldi. Fazla olarak bir gümrük ittihadı teşkil etmiş bulunan nadir memleketlerde de, muayyen bir nakdî dayanışmaya ihtiyaç vardı.

1) Para amelîyeleri:

Daha iki harp arası devresinden ve bilhassa İkinci Dünya Savaşındanberi, malî ve iktisadî siyaset, yalnız altını gizlenmeye sevk etmekle kalmamış, fakat aynı zamanda muhtelif para rejimleri arasında kendiliğinden mevcut her türlü irtibatın kesilmesine müncer olmuştur. Para, normal olarak haiz olduğu tediye vasıtası, kıymetleri ve muhafaza un-

suru olmak fonksiyonlarını yeniden iktisap edemediği müddetçe hiçbir iktisadî birlik kabili tasavvur değildir. Başka bir ifade ile, birliğe namzet memleketlerin ekserisinde parayı, onu tereddi ettiren, siyasetin hizmet-kârı olmak durumundan kurtararak malî bir vasıta haline getirmek lâzımdır.

İç münasebetler bakımından, para, memlekette memlekete değişen şartlar içinde, seyyal satılma kuvveti kitlesini mal ve hizmetlerin mütedavil miktarına intibak ettirebilmek için kullanılmıştı: Bu gaye ile banknotlar değiştiriliyor, tedavüldeki para miktarı eksiltiliyor, büyük kupürler çekiliyor, banknotların nominal kıymeti azaltılıyordu. Şüphesiz, harbin ertesinde, arz ile talep arasındaki muvazenenin yeniden tesisi lüzumu gayri kabili itiraz idi; fakat her memlekette istimal edilen usullerin birbirinden ayrı oluşu, paralar arasındaki nisbetsizliği artırmak neticesini hâsıl etmiştir.

Ancak, garip bir tezat olarak, bu deflasyonlara enflasyonlar katılmış ve onları takip etmişlerdir; başka bir deyişle, para, bütçeye ve hazineye gelir temini için istimal olunmuştur. Harp sonrası enflasyonlarının şekilleri de: Hazine bonolarının veya diğer âmme keşidelerinin emisyon bankası tarafından doğruya iskonto edilmesi, Devlete avans verilmesi, muayyen bir ibra kuvvetini haiz vergi bonoları ihdas olunması v.s. gibi, muhtelif ve müteaddittir. Böylece, muhtelif memleketlerin paraları, maliyenin veya bütçe finansmanının sağlamlaştırılması unsuru şekline tereddi edince, kıymet ölçüsü vasıtası olmak vasfını kaybetmiş ve dahilî mübadelelerde vasıta olmak bakımından da zayıflamıştı. Daha harpten müteessir olmuş bulunan kambiyo münasebetleri de, evleviyetle tamamen inkıtaâ uğramıştı.

Dış münasebetler bakımından, İngiltere, sterlinin dolarla olan paritesini değiştirmeyi kabul etmekten imtina etmiştir. İngiliz dövizini, kambiyoaları daha kuvvetli olan memleketlerden gelecek ithalâtın devamını sağlamak gayesiyle, farazî bir seviyede tutulmuştu. Bizzat dolara gelince, onun dahi altınla olan irtibatı kaybolmuştu.

Bu itibarla, haricî mübadelelerin tesviyesi, bilhassa Avrupa'da, paraların hakikî kıymetleriyle hiçbir münasebeti olmıyan mefruz bir kambiyo rayici üzerinden yapılmaktadır. Fransa'da, bazı dövizler için serbest bir piyasanın yeniden tesisi, şimdilik ancak nazarî bir mânayı haiz bulunmaktadır. Bu piyasanın teessüsünü müteakip, serbest kur ile ona muvazi karaborsa kuru, tatbikatta yekdiğerine karışmış bulunuyordu. 1948 sonbaharında, serbest dolar Paris'de 300 frank civarında takarrür etmişti; halbuki, karaborsada % 40 ilâ 50 kadar prim yapı-

yordu. Demek oluyor ki, arz ve talebe ve Fransız dövizinin psikolojik takdirlerine göre değişen, karaborsa kurudur; ve serbest kur ancak bilfiil serbest bırakıldığı gün hakikate uygun olacaktır.

Para ameliyelerindeki hileli usuller, dış ticaret muamelelerinin, keyfi olarak tesbit edilen kambiyo kuru üzerine tanzim olunan tediye anlaşmaları dahilinde, tesviye edilmesine müncer olmuştur. Bu vaziyetten çıkan netice ise, bazı Avrupa memleketlerinin (bütçe) açıkları yığılması, diğerlerinin bilâkis gittikçe daha dolgunlaşan fazlalıkları elde etmesi suretiyle tediye muvazenelerinin bozulması olmuştur. Onaltı Meclisi, borçlu milletler için, dolar kredisinden başta alacaklı memleketlerin paraları ile de bir kısım krediler temin etmek suretiyle, bu muvazenesizliğe muvakkaten çare bulmuştur. Fakat, aşikârdır ki, iki veya müteaddit memleket arasında iktisadî birliklerin vücade getirilmesi ancak, evvelâ ilgili dövizlerin istikrarının temini, ve sağlam ve devamlı doneler gereğince kambiyo paritesinin tesbiti suretiyle, para nizamının yeniden tesisi üzerine mevzu bahis edilebilecektir. Bu ana tedbirin, ister ilgili memleketler ile Vaşington arasında akdedilen ayrı anlaşmalar sayesinde, ister şimdiye kadar resmî devalüasyonlara bir engel teşkil eden Beynelmîlel Para Fonunun müdahalesi neticesinde alınmış olmasının, bir ehemmiyeti yoktur. Paralar, ancak onların üzerine tazyik eden malî hizmetkârlıktan kurtarılımaları şartıyla, müstakbel birlikler arasında köprü hizmetini ifa edebilecektir.

2) Bütçelerin sağlamaştırılması:

İngiltere ile bazı ikinci derecede Avrupa memleketlerindeki istisna edilirse genel bütçeler açık bir durumda bulunmaktadır. Harbin yükleri hesaba katılmadan dahi, harb seyrince ve muhaseratın ertesinde artan cari masrafların indirilmesi imkânsız gibi gözükmektedir: Bu giderler, bilhassa, âmme hizmetlerinin ve dirijizmin genişletilmesinin tesiri altında maaş ve ücret yekûnunun artması, içtimâî masrafların baş döndürücü şekilde yükselmesi, fiyatların artışı için iktisadî yardımların idame ettirilmesi, âmme borçlarının sermaye bakımından mutlak, faiz bakımından da nisbî olarak ağırlaşması gibi masraflardır. Her ne kadar İngiltere, teşebbüs cesaretini kırmak pahasına da olsa, adî bütçeye hususî gelirlerin yüzde 33 üne tekabül eden bir vergi çarkı tahsis etmiş ise de, diğer memleketler az veya çok önemli bir nisbette âmme kredisine müracaat etmeden adî giderler bütçesini bağlayamamaktadır. Devletin, yukarıda incelendiği üzere, vergi ve diğer normal gelirlerle kapatılmıyan giderleri karşılamaş için, direkt enflasyona müracaat etmediği farzedilse dahi, istikraza müracaatın suiistimal

edilmesi de nakdî depresiyasyonun husule gelmesiyle neticelenir. Bu husus kısa vadeli bonoların fazla miktarda yapılan emisyonları için aşikârdır; zira vadelerinin kısalığı dolayısıyla âmme maliyesi üzerine, vergi gelirleriyle tesviyesi imkânsız olduğu tehdidini, yükletmektedir. Vasıtalı enflasyon tehlikesi, bonoların Merkez Bankası tarafından bankaların ve hususî şahısların menfaatine reeskonta kabul edilmelerinin umumî olduğu nisbette, büyüktür. Uzun vadeli istikrazlar için de bu tahvil senetleri üzerine avans verilmesi mekanizması aynı tehlikeyi daîdir.

Fakat, umumiyetle, modern Devletlerde sermayenin itfası işi tâli derecede ise de, faiz yükünün dahi bir bütçe tarafından taşınması ancak muayyen bir nisbeti (ve meselâ 1/4 ü) aşmadığı müddetçe mümkündür. Senelik faiz haddi indiği vakit, bu limit'e asla erişilememiştir. Paranın kirasının hissedilir derecede yükselmesi halinde ekseri memleketlerde bu limit'in aşılması tehlikesi vardır. Bütçe açığının ve direkt enflasyonun yeni bir tehdidi, işte burada belirmektedir.

Harbin neticeleri, İngiltere dahil, ekseri memleketleri, âdi bütçeden ayrı olarak fevkalâde hesaplar açmağa sevk etmiştir: Bu hesapların başlıcaları, harp zararlarının tamiri ve yeniden inşası; yeniden teçhiz, âletlerin yenilendirilmesi, kamu hizmetlerinin modernleştirilmesi, hesaplarıdır. Bu hesapların cari finansman vasıtasını teşkil eden yine âmme istikrazıdır. Eğer, Fransa'da olduğu gibi, paraya olan timat sarılmış ve tasarruf edilen paralar Devletten kaçınmakta bulunmuş ise, fevkalâde ve sakınılamıyan masraf yüklerinin karşılanması Hazineye terettüp etmektedir. Fransa'da, Hazine, ilâveten millileştirilme bedellerini de yüklenmektedir: Bu bedeller, müsadere tazminatlarına, teçhiz sermayelerine alelâde ihtiyaçları için kasada bulundurulmuş paraya ve açığı karşılamak vasıtalarına mütealliktir.

Maliyenin, millî ekonominin bütün unsurları üzerine inikâsı vardır. Vergi, işletmelerin maliyet fiyatına tesir eder; istikraz faiz haddini müteessir eyler; Hazinesin vasıta ve imkânlarının para üzerinde bir tesiri mevcuttur. Kaldı ki, âmme mükellefiyetleri ile millî gelir arasındaki nisbetin, vergi tazyikinin, istikraz emisyonları kesafetinin bir memleketten diğerine olan farkı, iktisadî şartların öyle bir inip çıkmasına müncer olmaktadır ki, hâdiselerin hali hazır durumuna göre, bir birliğe namzet olan muhtelif Devletler arasında ekonomik ve gümrük mânialarını kaldırmak imkânsızdır. Paranın istikrar bulması, bütçe ve hesap muvazenesinin temini, tasarrufun ve âmme kredisinin normalleşmesi: işte büyük iktisadî birliklerin, hazırlanması için önceden aşılması lâzımgelen merhaleler.

Aynı zamanda, vergilerin millî gelirin dörtte biri ilâ üçte birini masnetmesi ve böylece tamamen birinci derecede önemli bir iktisadî faktör olarak belirmesinden beri, (biriğe girecek memleketlerin) vergi sistemlerinin de yekdiğerine benzetilmesi lâzım gelmektedir.

III — Meselenin vergiye müteallik veçesi

Şimdiye kadar, doktrin, bir veya bir kaç iktisadî birliğin gerçekleşmesi esnasında, vergiye müteallik faktörün önemini küçümsemıştır. İlgili memleketler arasında, aynı iktisadî lisanın hazırlanması için, vasıtalı istihlâk vergilerine dikkat olunmasının veya bunların düzenlenmesinin kâfi geleceği, sanılmıştır. Bu şekilde muhakeme etmek, bir taraftan fiyat ve ücretlerin teşekkülü, diğerk taraftan insan ve sermayelerin hareketleri için yalnız gelir, sermaye ve ticarî mübadeleler üzerindeki büyük vergiler arasında mevcut ayrılıkların hali hazırda teşkil ettiği mâniayı değil, fakat aynı zamanda ve bilhassa bir federasyona girebilecek devletlerin ekonomik ve sosyal politikalarının ifadesi olarak kabul edilen verginin, ifa ettiği hâkim rolü lâyikiyle takdir etmek demek olur.

1) Vergileme tekniği:

Avrupa teşkilâtının kurulması için, buna iştirakleri bundan böyle esas şart gibi gözüken büyük memleketlerde, vergi yükü yekdiğerine yaklaşmak temayülünde ise de, vergileme tekniği bilâkis müterakki surette aykırılık göstermektedir.

a) Gelir ve sermaye üzerinden alınan vergiler:

Fransa, İtalya ve İngiltere, haklı olarak müstakbel Avrupa iktisadî birliğinin mihverleri gibi telâkki edilmiştir. İlk iki memlekette, gelirler üzerinden alınan sedüler vergilere bir umumî irat vergisi lâve edilmektedir; fakat (sedüler ve umumî vergilere müteallik olan) iki sistemin aynı zamanda tatbiki, gittikçe daha farklı şartlar içinde vukubulmaktadır. Sedüler vergi çevresinde, ayırma nazariyesi, İtalya'da, Fransa'dan daha ileri götürülmüştür. Menkul servetlerin gelirleri üzerinden alınan İtalya vergisi, âmme maaş ve ücretleriyle, hususî müesseselere ödenen ücretleri, miktarına göre, % 4 ilâ % 8 nisbetinde vergilenmektedir; bu nisbet ise, ayrıca asıl mânasiyle işçi ücretleri için, yarıya indirilmektedir. Bilâkis, hisse senetleri gelirleri % 26 nisbetindeki sedüler vergiye ilâveten, temettü üzerinden de % 5 ilâ % 60 a kadar müterakki bir vergiye daha tâbi tutulmaktadır; bu ise hisse senetleri gelirinin bilâhare mütemmim irat vergisine tâbi tutulmasına mâni değildir. Fransa'da, sedüler vergi, her nevi iş gelirleri için % 15, sermaye gelirleri için

de (bazı indirmeler hariç) % 30 nisbetini tatbik etmektedir (1). Umumî veya mütemmim irat vergisine gelince, Fransa'da bu vergi hiçbir fark gözetmeden ve aynı şerait dâhilinde bütün gelirlere şamildir; halbuki İtalya'da umumî gelir vergisi yeni bir ayırma tesis etmektedir; bunun nisbeti, İtalya'da, ücretleri için sadece % 1,5 iken, sair gelirler için % 2 ilâ 75 dir.

Fransa'da sermaye, ya gelir vergisine tâbi tutulan aktifin artışının teklif edilmesi suretiyle vasıtalı olarak, veyahud da çok yükseltilmiş intikal resimleri yolu ile vasıtasız olarak ve nihayet tesanüt vergisi (l'impôt de solidarité) şeklinde istinaî olarak vergilendirilmektedir. İtalya'da ise, bilâkis, sermaye vergisi, nisbeti % 6 dan % 41 e kadar müte-rakki olan ve sermayenin bir kısmını alan fevkalâde mükellefiyetin dev-revi olarak yenilenmesi şeklinde (tâbir caizse) istikrar bulmuştur.

Nisbetlerin ve indirmelerin karıştırıcı derecede çok olması, Fran-sa'da ve İtalya'da, vergilerin istikrarının hesaplanmasını imkânsız kıl-maktadır; bilâkis, çok itina isteyen bir nisbet vahdeti (% 45), İngilte-re'de, mükelleflerin yüklerini ve vergilerin fiyatlar üzerine inikâsını hiç olmazsa takribî surette tesbit etmek imkânını vermektedir. Ancak, ma-aş ve ücretlerde indirme yolu ile tatbik edilen ayırma, tekniğidir ki ver-ginin istikrarı hâdisesini biraz karartmaktadır. İngiltere, veraset vergi-lerinden gayri herhangi bir şekildeki sermaye vergisine karşı, mukavemet etmektedir.

b) Ticarî muameleler üzerinden alınan vergiler:

Chiffre d'affaires- muamele vergisi denilen vergi, beynelmilel ikti-sadî münasebetleri çift taraflı olarak müteessir etmektedir: Evvelâ fiyatlar ve gelirler üzerine olan inikâsı sebebiyle; müteakiben yalnız iç ticaret mübadelelerine değil, fakat aynı zamanda ithalât üzerine olan inikâsı dolayısıyla. Bu mevzuda, vergileme teknikleri arasındaki fark-lar pek aşikâr ve ahenk bozucudur.

Bu verginin hareket sahası bakımından, iktisadî birlikle doğrudan alâkalı memleketlerden her biri, başka başka telâkkiye sahip bulun-maktadırlar. İngiltere'de, *purchase tax* denilen muamele vergisi, toptan ticaret üzerine teksif edilmiştir. Bénélux memleketleri çevresinde, Hol-landa, perakende istihsal ve inkısamı şiddetli nisbette bir muamele ver-gisine tâbi tutmakta ve toptan ticarete ise elverişli bir nisbet tahsis

(1) Eylül 1948 de teklif olunan bir reform gereğince, ücretliler üzerindeki se-düler verginin kaldırılmasıyla ayırma daha ziyade derecelendirilmiştir. Bu vergi yerine, teşebbüslere yükletilen ve ödedikleri ücretin % 5 ine kadar olan bir vergi konulmuştur.

etmektedir; Belçika, perakende ticareti tamamiyle muaf tutmaktadır. İtalya'da, muamele vergisi, dereceli bir vergi olup, % 3 nisbetle, istih-sal veya ithalâtтан itibaren istihlâke kadar ticarî devrenin bütün safha-larını vergilendirmektedir. Fransa, tâbir caiz ise, bütün bu sistemleri kombine etmektedir; orada, (% 10; 4; 3,5) nisbetlerinde istihsal üzerin-den alınan ve tek inikâsı bulunan bir vergiye, muameleler üzerinden alı-nan ve müteaddit ve toptan inikâsları mevcut olan resimler ilâve olun-maktadır (1).

Vergileme tekniğinin farklı olarak tanzim ve terki-binden husule gelen iktisadî neticelerin farklılığı, verginin bir memleketten diğere-gide daha hususileşen şartlar dahilinde oynadığı siyasî rol ile daha zi-yade kuvvetlenmiştir.

2) Vergileme politikası:

Avrupa Birliği ile ilgili bütün memleketlerde, vergi, bir taraftan ekonomik ve sosyal reformlarının, diğere taraftan el emeğinin ve konjonktürün kuvvetli bir yardımcısı olarak belirlemektedir. İçtimaî mül-kellefiyetler de hesaba katılarak, millî gelire nazaran umumî vergi taz-yikinin mütesavi olmağa müncer olduğu tasavvur edilse bile, vergi tar-hiyat ve vergi hasılatının inkisamı, her memlekette, siyasî akidelere uy-gun şekiller gereğince cereyan etmektedir. Bu ciheti tebarüz ettirmek için, İngiltere'de, income tax - (İngiliz gelir vergisi) ile surtax (İngiliz umumî irat vergisi) in yekdiğerinden ayrılmaz bir şekilde müstereken aynı seviyede tutulması temayülü ile, kıt'a Avrupasında harp kazanç-larının müsadere edilmesini ve sermaye gelirlerinin ezilmesini, hatırlat-mak kâfidir.

Vergi, iktisadî siyasetin hizmetine arzedildiği nisbette, istihsalın, fiyatların ve faizin teşekkülü şartlarını müteessir etmektedir.

a) Vergi ve teşebbüslerin şekilleri:

Modern hükümetlerde, sosyalist tesir fazlalastıkça, şekilleri ve şid-detini itibariyle bir memleketten diğere değışmekle beraber, sermaye şirketleri vergi vasıtasıyla hakikî bir cezalandırmaya hedef olma-ktdırlar.

İngiltere'de, şirketler, income tax'e prensip itibariyle hakikî şahıs-larla aynı şartlar dahilinde tâbi bulunmaktadırlar; o suretle ki tevzi olu-nan kâr ile ihtiyata ayrılan kâra ancak bir defa vergi tatbik olunmak-tadır. Fakat kârı 2000 sterlinden fazla olan sermaye şirketleri, *profit tax*

(1) 1 Ekim 1948 den itibaren, istihsal üzerinden alınan vergi, sanayi devresinin bütün safhalarında tahsil olunmakta ve her safhada ilâve olunan kıymeti vergilen-dirmektedir.

(temettü vergisi) adlı özel bir vergiye tâbi tutulmaktadır; bu verginin nisbeti, tevzi olunan kârlar için ihtiyata ayrılanlardan daha serttir.

Fransa'da sermaye şirketlerinden tevellüt eden gelirler, üç katlı bir vergilemeye mevzu olmaktadır; bu vergiler, kazanç vergisi, menkul kıymetler vergisi ve umumî irat vergisidir; buna mukabil, ferdî ve ailevî teşebbüslerin hasılatı sadece iki vergiye tâbidir. İtalya'da, sermaye şirketleri hususî bir şiddetle teklif edilmişlerdir: Bunlar, kâr üzerinden alınan bir vergi ile tevzi olunan gelirler üzerinde birbiri ardından alınan üç vergiye daha tâbidirler.

b) Vergi ve fiyat:

Heyeti umumiyesi itibariyle, İngiliz siyaseti, enflasyon rezidülerine karşı istisnâî bir vergileme şiddeti ile karşı koymaktadır. "Below the line" denilen ve harp tazminatları, millileştirilen teşebbüslere yapılan yardımlar vesaire gibi bütçe dışı giderler tarafından ancak kısmen masdedilen dolgun bütçe fazlalıklarının âmili, işte budur. Hususiyle, sermaye yatırımlarından husule gelen gelirler üzerine konan özel bir vergi (spécial levy) (1), sermayeyi teşkil eden malların vücuda getirilmesi sırasında, ücret şeklinde tevzi olunan mütemmim satın alma kuvvetini, istisnâî derecede şiddetli bir tarzda piyasadan çekmek suretiyle (ponction fiscale) muvazene husule getirmek hedefini gütmektedir.

Fransa'da, hükûmetin başlıca mesgalesi, şimdilik, bilânçoların yeniden kıymetlendirilmesi (muafiyet — franchises) ve stolar mevzuunda da ihtiyatların yeniden tesis olunması (nisbetlerin tenzili) suretiyle bahşedilen kolaylıklar vasıtasıyla enflasyonun neticelerini, vergileme yolu ile tecviz etmekten ibarettir. İtalya'da enflasyonun neticelerini bertaraf etmeye çalışan sermaye üzerinden alınan vergidir.

İktisadî birliklerin gerçekleşmesine karşı koyan büyük engellerden birisi, vergilerin vasıtalı bir şekilde sulustirâlinde ibaret olan yardımların yaşamakta devam etmesi neticesinde husule gelmektedir. İngiltere'de, (subsides - subsidies) denilen yardımlar, bir nevi menfi vasıtalı vergilerden ibarettir. Devlet, bir kısım erzak ve emtia fiyatlarını, hasılatı diğer istihlâk mallarının fiyatlarını indirmekte kullanılan vasıtalı vergilerle, yükseltmektedir. 1947 - 1948 hesap devresi (exercice) seyrince, 1429 milyonluk vasıtalı vergiler üzerinden 413 milyon, yardım şeklinde müstehtlik ve müstahsillere iade edilmiştir. Böylece, hükû-

(1) Bu vergi, 2000 İngiliz lirasını geçen umumî iratlar hakkında tatbik olunur: Sermaye yatırımlarından elde olunan gelirler 250 İngiliz lirasını aştığı takdirde, özel vergi, 250 ilâ 500 sterlin için % 20; 500 sterlinden yukarısı için % 50 olmak üzere müterakki bir nisbetle tatbik edilir.

met, meselâ, şeker üzerinden alınan verginin yarısını bu maddenin fiyatının indirilmesine tahsis etmektedir; yine meselâ, fabrika mamulâtı üzerinde alınan vasıtalı vergilerden bir kısmı kömür sanayiine, bu maddelerin hususiyle ihraç fiyatlarını indirmek gayesiyle, yapılan yardımlarla takas edilmektedir.

Fransa'da, yardımlar, bir çok seneler zarfında enflasyonla yani âmme muhasebesinde gözükmeyen gizli bir vergi ile finanse edilmişti. Hâlen, bhusus kömür mevzuunda, devam etmekte olan yardımların, eğer hükümet bütçe muvazenesi politikasında ısrar edecek olursa, yeni vergilerin ihdasını veya eski vergilerin yükseltilmesini icabettireceği, şimdiden tahmin olunabilir. İtalya'da, yardımlar servisini karşılayan, enflasyonun bilvasıta müvellidi olan hazine imkânlarıdır.

Fiyatlar üzerine doğrudan inikâs eden muamele (chiffre d'affaires) vergisi, nisbeti kâh malların nevelerine, kâh teşebbüsün şekline göre değiştiği takdirde birinci derecede bir malî vasıta olmaktan çıkmaktadır; bu takdirde muamele vergisi, artık, bir memleketten diğerine kuvvetle değişen, fiyatların idaresine ait bir vasıta haline gelmektedir.

Böylece, İngilterede, toptan ticarî muameleler üzerinden alınan vergi (*purchase tax*), zarurî ihtiyaç maddelerini korumaktadır (muafiyet — franchise); lüks mevzularını % 100 nisbetiyle cezalandırmakta ve zarurî olmayan veya konfor eşyası denilen maddelere karşı ise % 33 1/3 ilâ % 66 2/3 gibi mutavassıt nisbetler tatbik etmektedir. Fransa'da lüks vergileri veya resimlerinin ilgasından sonra, istihsal üzerinden alınan yegâne vergi de, içki nisbeti ihtiva etmekte devam eylemektedir; bu nisbetlerden biri şiddetlidir (% 10), diğeri hafiftir. (% 4); halbuki ticarî muameleler üzerinden alınan dereceli vergi, bazı nevi tamamlanmaları cezalandırıp, diğerlerinin lehinde hareket ettiği nisbette, siyasî hedeflere ihanet etmektedir.

Sermayelerin fiyatı, vergileme siyasetinden fazlasıyla müteessir olmaktadır, Fransa'da, sanayi sermayesi gelirlerinin cezalandırılması, yani şiddet vergiye tâbi tutulması, devlet tahvillerinin haiz olduğu imtiyazlar ve bazı şirket sermayeleri faizleri üzerine konulan müsait vergi nisbetlerinin hafifletilmesiyle tezat teşkil etmek tedir. İngiltere'de ise, bilâkis, sermaye gelirleri ister özel ister kamu sermayesi geliri olsun, aynı malî muameleye tâbi tutulmaktadır.

3) Vergileme rejimlerinin koordine edilmesi:

Kısmî veya umumileştirilmiş Birlik formülü, eski devletlerin mın-takavî birliklerinde görülen iktisadî idare ve nizamlaşmadaki hususileştirmelerin temadisi ile kabili telif değildir. Meselâ, fiyatların muvazene-

sini altüst etmeden ve mal ve sermayelerin tedavülünü kösteklemeden nakit siyasetlerinin değiştirilmesi, tasavvur olunamaz. Kaldı ki, her ne kadar, vergi, bugün müdahaleciliğin ve sevk ve idareli ekonomisinin esaslı veçhelerinden birisi gibi gözükmekte ise de iktisadî birliklerin vücuda getirilmesi için, verginin ya btarafliğa irca olunması, veyahut da müşterek direktiflere tâbi tutulması lâzımdır. Başka bir ifade ile, malî sistemlerin aynı duruma getirilmesi hangi derecede olursa olsun, her türlü birliğin tahakkukunun bir şartıdır.

Gümrük ve nakit mânialarının yıkıldığı ve istihsal aletlerinin rasyonelleşmesinin bir muntakadan diğerine, fiyatların teşekkülüne ait teknik şartları yakınlaştırdığı tasavvur edilse bile, vergilendirme nizamına ait keyfî ve kem'î farkların, emtianın, el emeğinin ve sermayenin serbestçe tedavülünü ihlâl etmemesi lâzımdır. Her şeyden evvel, (droits d'accises) denilen müskirat resmi ve istihlâk vergileri rejimini birleştirmek muvafık olacaktır. Bénélux memleketlerinin tecrübesi, meselâ müskirat resminin vergilendirilmesindeki aykırılıktan mütevellit güçlükleri belirtmektedir; Belçika, ispirotolu içkiler üzerindeki yüksek resimlerini muhafaza etmekte, Hollanda ise, bira üzerindeki mâni resimleri indirmeyi reddetmektedir. Herhalde, yardımların finansman membaını teşkil etmek üzere, vasıtalı vergileri tahsil etmekten derhal vazgeçmek lâzımdır.

Gelir, sermaye ve ticarî muameleler üzerinden alınan umumî vergiler çevresinde de teşebbüsün şekline, iş, sermaye ve meslekî faaliyet gelirleri gibi gelirlerin menbainâ, istihlâkin nevi ve mahalline göre olan her türlü ayırmanın kaldırılması lâzımdır.

Gelir vergisine gelince, bu konuda umumî gelirin hissedilir derecede birbirine yakın ve müterakki bir nisbetle vergilendirilmesi suretiyle karakterize olan yeknesak bir sisteme vâsıl olmak, sedüler vergileri menbainda tevkif, veya umumî vergi borcu üzerinden alelhesap alınan taksitlere irca suretiyle tahsil etmek, arzuya şayan olurdu. Hiçbir halde, ücretler, kârlar ve sermaye gelirleri üzerinden alınan farklılaşmış sedüler vergilerin idamesi bahis konusu olmayacaktır. Müteşebbislerin ve ücretlilerin gelirleri üzerindeki içtimaî yüklerin inikâsını yekdiğerine yaklaştırması için, bu gelirlerin tamamen vergiye tâbi tutulması ve yeter derecede kontrol edilemiyen, inikâsı gayri muayyen olan vergi muafiyetlerinin kaldırılması tavsiye olunmaktadır.

İktisadî siyaseti takviye etmekten başka iddiası olmayan vergilerin ya ortadan kaybolması veyahut da birliğe iştirak eden bütün memleketlerde müşterek bir tanzime konu teşkil etmesi lâzım gelecektir. Bu ka-

tegoriye, sermaye yatırımları gelirleri üzerinden alınan İngiliz vergisi, temettüleri üzerinden alınan müterakki İtalyan resmi, teşebbüslerin şekline göre farklılık arzeden Fransız vergisi dahildir. Binnetice, bazı çalışma kollarının veya bazı nevi sermaye plâsmanlarının lehine tanınmış bulunan malî muafiyetlerin kaldırılması lâzımdır.

İktisadî birliklerin müessir bir hale konulması için, ona katılan memleketlerin mümkün olduğu kadar aynı malî lisanı konuşmaları lâzımdır. Demek oluyor ki vergi rejiminin basitleştirilmesi aynı duruma gelmenin ilk merhalesi gibi gözükmektedir. Bu bakımdan, vergi nizamına müteallik 13 Mayıs ve 16 Haziran 1948 tarihli iki Fransız kanunu, yalnız muhtelif mükellef katagorilerine değil, fakat aynı zamanda, ekseriya aynı kategoriye dahil muhtelif tabiiyetteki şahıslara tatbik olunacak rejimlerin çokluğu dolayısıyla aldatıcıdır. Fransız gelir vergisi, umumî irat vergisine ilâveten, sekiz sedülü muhtevlidir. Bu sedüllerin çoğu da, değişik indirmeleri ve müteaddit nisbetleri ihtiva etmektedir: Nisbetlerden dördü sınaî kazançlar konusuna, üçü ticarî olmayan kazançlar mevzuuna, beşi de menkul kıymetler sermayeleri konusuna mütealliktir. Fransız gelir vergisi, bünyesi itibariyle oldukça hissedilir derecede İtalyan vergisine yaklaşmakta ise de nisbetler hususunda ondan uzaklaşmaktadır.

Bir Avrupa Birliği için iştirakleri esas olan memleketler meyanında İngiltere, gelir vergisi konusunda en basit sistemi arzetmektedir : İngiliz gelir vergisi sistemine göre, gelir unsurlarının ekserisi bunların geçici kaynaklarında tevkif edilirler; her mükellefin şahsî vaziyeti nazarı itibara alınarak (indirmeler vesaire) verginin (income tax ve surtax) nihai tanzimi yapılır. Vergide nisbet birliği mevcuttur; iş geliri için tenzil yolu ile mutedil bir ayırma tatbik edilir)

Fransada, (iş konfederasyonu, kadrolar ve tasarruf konfederasyonu gibi) en değişik temayülde bulunan temsilî gruplar arasında son defa hakiki bir malî reform üzerinde gerçekleştirilen anlaşma (bazı özel tertipler mahfuz olarak) Fransız sisteminin de İngiliz sistemi ile aynı duruma gelmesinin pekâlâ mümkün olacağı neticesinin çıkarılmasına imkân vermektedir. Bahis konusu projeler, hakiki şahısların gelirleri üzerinden alınan ve vasıtalı veya vasıtasız şekilde müterakki olan (surtax gibi) bir tek verginin ihdasını derpiş etmektedirler. Geriye hükmî şahıslar mevzuu kalmaktadır; bunlar, İngiltere'de, hakiki şahısla aynı rejime tâbi tutulmaktadır; Fransa'da ise, tevzi edilen şirket gelirlerinin çift surette teklifi bertaraf edildiğine göre, hükmî şahıslar, kendilerine özel ve mütenasip bir vergi tatbik edildiğini, göreceklerdir.

Şirketler tarafından verilen income tax, gittikçe hususî kaidelere tâbi tutulduğu cihetle, Fransız projeleriyle İngiltere'deki tatbikat arasındaki fark, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, pek az bir şeye münce olmaktadır. Sermaye vergisine gelince, Fransız ve İngiliz telâkkileri arasında oldukça bir yakınlaşma müşahade olunmaktadır : Gerçekten, Fransızların sermayenin bir kısmı şeklinde aldıkları fevkalâde vergilere, İngiltere, sermaye yatırımlarının büyük gelirleri üzerinden muvakkaten alınan ve sermaye vergisine benzeyen bir vergi ile cevap vermektedir. Hükûmetinin ahenkli, basitleştirici ve vazih bir reform yapmağa karar vermesi şartıyla, İtalyanın da vasıtasız vergi sistemini Fransız rejimine göre ayarlamayı kabul edeceği hususunda hiçbir şüphe yoktur.

Avrupa ile Asya arasındaki köprüyü teşkil eden Türkiye'ye gelince, onun da, sadece ziraatçiler ile küçük tacirleri istisna eden ve bundan başka, menbaında tevkif, beyanname, müterakkiyet v.s. gibi hususlarda İngiliz tekniğinden ilham alan umumî gelir vergisi prensibini kabul edecek olması da mesut bir hâdisedir.

Geriye, muamele (chiffre d'affaires) vergilerine ait muhtelif rejimlerin intibak ettirilmesi kalmaktadır. Bunun için evvelâ, fiyatlara olan inikâsı ve tamamlanma üzerindeki tesirleri bakımından İtalyan vergisi ile ticarî muameleler üzerinden alınan Fransız resmi gibi vergilerin husule getirdiği mahzurların bertaraf olunması lâzımdır. Saniyen tek muamele vergilerinin müterakkiliğine, ayrılmaz bir şekilde bağlı bulunan İdareli Ekonomi temayüllerinden mütevellit mahzurların da elimine edilmesi gerektir. Bu hususta, Fransızların istihsal üzerinden aldıkları vergi, nisbet vahdetine dönmesi şartıyla, müşterek bir sistemin tanzimi için anlaşma zemini hizmetini görebileceğe benzemektedir. Her halü - kârda, İngiltere, yardımların istikbalde kaldırılması sırasında vasıtalı vergilerini ıslah etmeğe davet olunacaktır.

NETİCE

İktisadî birlikler meselesi, esas itibariyle siyasete tâbi bulunmaktadır. Eğer liberalizm, doktrinin hücumu ve hâdiselerin insafsız şiddeti karşısında yıkılmasa idi; eğer altın esası harplerden sonra da yaşayabilseydi, memleketler arasındaki siyaset ve gümrük hudutlarının yıkılmasına hiç de ihtiyaç hâsıl olmayacaktı. Fakat, İdareli Ekonomi ve münferit ve farklılaşmış ıslahatçılık, birliğe namzet muvazenelerinin, bütçelerin ve vergilerin yeniden intizama konulabilmesi memleketler arasında öyle mânialar ihdas etmiştir ki, paraların, tediye

için gerekli bir intikal devresinden sonra dahi, bu engellerin yıkılması üstün bir siyasî kuvvete ihtiyaç gösterecektir.

Bu teknik şartlar tahakkuk ettiği vakit, yarının Avrupası iki şeyden birini seçmek durumunda kalacaktır. Ya, iktisap olunmuş içtimaf terakkilerin muhafazası için elzem olan âmme müdahaleleri mahfuz kalmak üzere liberalizm yeniden teessüs edecek ve devletlerin hâkimiyet veya muhtariyetine hiçbir hâlel gelmeden merkezî hükûmetin yetkileri mutedil kalacaktır. Bu faraziyede, müstakbel Avrupa Birliğini tahakkuk ettireceklere, müstakbel Avuranın federal bünyesi kendisini tavsiye ve kabul ettirecektir. Veyahut da, bilâkis idareli Ekonomi yani dirigisme kuvvetlenecektir; bu takdirde, eğer birleşmek arzu ederse Avrupa için diktatörlüğe karar vermekten başka çare kalmıyacaktır. Hakikatte, bahis konusu olan, Şarkla Garp, Amerikan gerçeği ile Sovyet vaatleri arasında bir tercih yapılmasıdır.

